

הרב אלחנן פרינץ

גדרי הכנה משבת לחול והשלכותיהם

מבוא

רשימת הפרקים:

א. הגדרת הכנה	ז. סידור הבית בשבת
ב. המקור לאיסור הכנה	ח. הכנה משבת לחול בדבר שאין בו טורח ורגילים לעשותו אף בחול
ג. טעמי איסור הכנה	ט. קיפול טלית משבת לחול
ד. הכנה משבת לחול כדי שלא יפסיד	י. הכנה לצורך מצווה
ה. הכנה לשבת וחול יחדיו	יא. שימוש בסימניה בשבת
ו. הכנה שאינה ניכרת	

ישנן שאלות רבות המתעוררות בשבת בתחום גדרי הכנה בשבת לחול. לדוגמה, סיימנו את עיוננו בספר קודש כלשהו וברצוננו להניח את הסימניה שם, כדי שנדע מהיכן להמשיך באחד מימי השבוע, האם דבר זה מותר, כיוון שאינו מלאכה או שיש בכך איסור של הכנה משבת לחול?

ואזכיר עוד שלוש דוגמאות:

- * האם מותר ללמוד בשבת למבחן או להכין שיעור בשבת בשביל יום חול?
  - * האם מותר לסדר את אולם השמחות של בית הכנסת, לאחר 'קידושא-רבה' בשבת או משום שאין בו צורך עוד לשבת צריך להשאירו כחורבה?
  - * האם יש דרך להתיר לקחת בשבת כרטיסיית אוטובוס או כרטיס 'טלכרטי' לצורך מוצאי-שבת?
- כדי לענות על שאלות אלו, ועל שאלות נוספות אשר מתעוררות, יש לעיין תחילה מה מוגדר כהכנה משבת לחול שאסורה ואיזו הכנה מותרת.

א. הגדרת הכנה

הגדר של איסור הכנה הוא: "אסור להכין כל דבר משבת או מי"ט לחול... הכנה פירושה - כל דבר שאדם עושה, והוא אינו לצורך אותו היום, אפילו אין בו אלא טורח מועט, ואפילו אם הוא נגמר רק באמירה גרידא. אולם כל שעושה

* מאמר זה לעילוי נשמת סבי ר' יצחק ברסלאוואר.

בפעולה אחת לשבת ולמוצאי-שבת גם יחד, בלי כל טורח יתר, לית לן בה" (שש"כ = שמירת שבת כהלכתה כ"ח, ט-ע). כלומר: אפילו דבר שאינו מלאכה ורק טירחא בעלמא. לדוגמא: אסור להדיח כלים בשבת, אם לא ישתמש בהם עוד בו ביום. (שו"ע סימן שכג סעיף ו).

ב. המקור לאיסור הכנה

עיקר דינה של הכנה משבת לחול הובא במפורש בשתי סוגיות במסכת שבת, אחת בדף קיג-בעניין קיפול כלים (בגדים) והצעת המיטות. ואחת בדף קיח- לגבי הדחת כלים.

ואומרת המשנה בשבת קיג: "מקפלין את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים ומציעין את מיטות מלילי שבת לשבת, אבל לא משבת למוצאי-שבת..."¹. ופירש רש"י: "מקפלין את הכלים-צגדים, כשפושטם מקפלין אותם כדי לחזור וללבושם בו ביום, מפני שמתרככים ציבוסם ומתקמטים כשאינם מקופלים".

ובגמרא נאמר שהתנאים להיתר קיפול בגדים בשבת הם:

1. באדם אחד, אבל בשני בני אדם לא.
2. דווקא חדשים אבל בישנים לא. וביאר רש"י שישנים קיפולם מתקנם יותר מן החדשים, שהחדשים קשים ואין ממהירים להתקמט.
3. דווקא בלבנים ולא צבועים.
4. דווקא כשאינו לו אחר להחליף, אבל אם יש לו להחליף לאותו היום אסור לקפל.²

כתבו התוספות: "מכאן למדנו שאסור לקפל עליות של צית-הכנסת לפי שםם לזורך מחר" - ומכאן משמע שיש תנאי נוסף כדי להתיר, והוא: לצורך היום. ואם אין לו צורך בהם באותה שבת אסור לקפלם, כיוון שמכין משבת לחול.³

1. אפילו דבר שאינו מלאכה רק טירחא בעלמא נאסר, כפי ששינו במשנה פסחים סה, ע"ב שבערב פסח שחל בשבת הדחת קרבניו של הפסח אינה דוחה את השבת. אף שהדחה זו אין בה איסור מלאכה רק טירחא בעלמא, עם כל זה אסרו להדיח משבת ליו"ט שאחריה.
2. בספר "מגדים-חדשים" על הש"ס, ר"ל דהחידוש 'אפילו ארבעה וחמשה הוא: דאף אם פושטן כמה פעמים במשך יום השבת, שרי כל פעם לקפלן, כשצריך לחזור וללבושו בו ביום, ועי"ש דהקשה מדוע הרמב"ם והשו"ע השמיטו אפילו ארבעה וחמשה פעמים.
3. וכתבו שם התוס' בד"ה אבל יש לו להחליף לא- ולנו שיש לנו להחליף אסור... עכ"ל התוס'. וראיתי בספר "שבת של מ"י ח"יב עמי כח דכתב, וז"ל: "לכאורה קשה מה באו תוסי להשמיענו ודאי כיוון שיש לנו להחליף אסור, כדאמרינן בש"ס. ונראה לפרש דבריהם דבאו לשלול סברת ר"י דמסתפק אם יש לו אבל אינו יפה כזה והם ז"ל אמרו דמיקרי יש לו

בעניין הכנה עוד מצינו שאסור להדיח בשבת כלים שאינם צריכים עוד לאכול בהם בשבת, וז"ל הגמרא בדף קיח, ע"א: "תנו רבנן: קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה"⁴, מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח. אבל כוסות וקיתונות וצלוחות מדיח והולך כל היום כולו. והסביר שם רש"י: "ששבו אינו מדיחן-דלאין כדמכּה זו אלא לחול". מדבריו נלמד שטעם האיסור בזה הוא משום הכנה, שמדיח הכלים בשבת לצורך החול. וכן פסק השו"ע בסתמא באו"ח סימן שכג, ו: "מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול, אבל לאחר סעודה שלישיית אין מדיחין...".

וכתב המג"א בסק"ט (והובא גם כן ב"באר-היטב" בשם המהרי"ל) דאם יודע שלא יצטרכו את הכלים בשבת אסור אף להדיחם קודם סעודה שלישיית. והסביר ה"משנה ברורה" בסק"ח שטעם האיסור הוא משום טורח. וז"ל: "אם יודע שלא יצטרך עוד לאלו הכלים, אסור להדיחן משום טורח, ולהיפך, אם יודע שיצטרך להן, כגון שרוצה לאכול עוד פעם אחת אפילו לאחר סעודה שלישיית גם כן מותר.

יש שדייקו מרש"י דכתב "דלאין כדמכּה זו אלא לחול" - שכל שההדחה לא באה לשם החול, הגם שאינה גם לצורך השימוש בהם לשבת מכל מקום מותר. בהיות דמכל מקום אין כאן טורח והכנה לצורך חול. ומדויק זה הביא שו"ת "ציץ-אליעזר" (חלק יד, סימן לו) ראה, שיהיה מותר לשטוף כלים בבתי חולים בשבת, אף שאין צורך בכלים עוד באותה שבת, כיוון שמטרת הדחתן בבית-חולים אינה לצורך חול אלא מטעמי היגיינה, על פי דרישות משרד הבריאות.

ג. טעמי איסור הכנה והשלכותיהם

בטעם האיסור להכין משבת לחול מצינו מחלוקת בראשונים. יש שהסבירו שהאיסור בקיפול הכלים הוי איסור דרבנן דנראה כמתקן ואינו כלל מדין טירחא משבת לחול, אלא דמיחזי כמתקן אסריה ליה, ולאותה שבת התירו לו. כן משמע מהרמב"ם בעניין הצעת מיטות והדחת כלים, וז"ל: (בהלכות שבת פרק כג, הלכה ז) "ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן אלא אם כן הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת... ואין מציעין את המיטות בשבת

להחליף ואסור, וכן פסק האו"ח וכתב הרב "תוספת שבת" בסי' ש"ב דמסתמיית הלשון של הרב שו"ע משמע אפילו אם אינם יפים כמוהו אסור לקפל כיוון שיש לו להחליף. וכתב המשנ"ב (סי' שב סק"יז) שבוה לא התירו לו.
4. וראה תוספת לדברים, להלן ט-קיפול טלית משבת לחול.

כדי לישן עליהן למוצאי שבת אבל מציעין מלילי שבת לשבת, עכ"ל. הרי דאין איסור טירחא מצד עצמו משבת למוצאי שבת, אלא האיסור הוא משום שנראה כמתקן. ומדויק בלשונו והקשר דבריו שם ניתן לומר שהרמב"ם הביא הלכה זו בתוך שאר גזירות דתיקון-מנא.

כן הביא בריש הלכה זו: "...שאסור לחוף כלי כסף בגרתקון מפני שהוא מלבנן כדרך שהאומנין עושין ונמצא כמתקן כלי... וכן בהלכה ח: אסור להטביל כלים טמאין בשבת מפני שהוא כמתקן כלי...". ונראה מזה דגם הצעת המיטות אסורה מטעם זה ולא מדין טירחא, ולכן הביא הרמב"ם להלכה את דין הצעת המיטה עם שאר הלכות תיקון. וכן יש לכאורה להוכיח מהמשנה, דשינוי דמציעין המיטות מלילי שבת לשבת. וקשה, אי כל איסורו מטעם טורח משבת לחול, מה חידוש יש בזה, הא פשיטא שלצורך השבת מותר. אלא ודאי דמחזורין דברינו דעיקר יסוד איסור הצעת המיטה הוא דומיא דקיפול הכלים דנראה כמתקן, ורק לצורך אותה שבת התירו. והייתי חושב דמותר להציע המיטות ולקפל כלים רק לאלתר, שאז לא חשיב תיקון אלא דרך שימוש ולבישה, קמ"ל דכל שהוא לצורך שימוש בשבת לא חשיב כתיקון.

בספר "באר שבע" אסר להציע המיטות בשבת בשחרית כיון שלא ישן שוב על המיטה, ולא סגי לשיטתו שעושה כן על מנת שהבית יהיה מסודר, כיון דזה חשיב כתיקון, ולא דרך שימוש.

הראב"ד השיג על הרמב"ם וז"ל: "ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן. אי"א כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול", כלומר: איסור הדחת כלים הוא לא מפני תיקון אלא משום טורח. לפי שיטת רש"י שהזכרנו לעיל שאמר דדווקא בחדשים ובלבנים אין בעייה של תיקון נצטרך לומר, שאם אינו עושה זאת לצורך שבת, אלא לצורך חול אסור, משום הכנה משבת לחול, כיוון דטורח. ואילו לרמב"ם⁵ משמע שגם בחדשים ולבנים אסור משום תיקון, וכל ההיתר הוא, כיוון דהוא תיקון לשעתו, התירו לצורך שבת.

נראה דיש נפקא מינה בין הרמב"ם לראב"ד. לרמב"ם שהסביר שהטעם הוא מפני שמתקן, צריך להיות אסור אפילו כשאינו לחול, כל עוד שלא בא זה לצורך חיוב לשם-אכילה. וכן מדויק בלשונו: "אא"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת", והיות שטעם האיסור הוא מפני שמתקן, לא הותר אלא כשהוא צריך לזה באופן חיובי, דהיינו: לאכול עוד בכלים, כיוון דכלים שהם לצורך היום לא גזרו. אבל לראב"ד שאוסר משום שהוא טורח לחול (וכן הבאנו לעיל שזה פירושו של רש"י) הגם שאינו צריך את הכלים לשם שימוש בהם באותו יום, כיוון שאינו עושה זאת בשביל מוצאי שבת מותר להדיחן, כגון, במקרה שבבתי חולים מצריכים להדיח כלים משום היגיינה.

5. הרא"ש ורי"ת ב"ספר הישר" (חלק חידושים ס"י רחצ) הביאו מכאן ראייה שקביעת זמן סעודה-שלישית היא משתגיע זמן המנחה ולא קודם.

בי"ערוך-השולחן" (סי' שב, יא) הביא נפקא מינה אחרת בין הרמב"ם לראב"ד והיא קיפול בגד בקיפול פשוט. לרמב"ם - מותר, כיוון שבקיפול פשוט אין תיקון כלי. לראב"ד - אסור, כיוון דטורח משבת לחול.

ברם, כתב ה"מגיד משנה": "ואף רבינו ז"ל כך הוא סבור שתיקון זה אינו אסור אלא מפני שהוא לצורך חול". ואם כן על פי זה גם הרמב"ם מסכים לראב"ד שיהיה מותר להדיח כלים אף שאינו צריך אותם באותו יום, והוא שאינו עושה זאת בשביל מוצאי-שבת. בשו"ת הרדב"ז (סימן אלף תק"ג) ביאר שהרמב"ם סובר כראב"ד שכל איסור הדחת כלים משבת לחול הוא משום טורח, ודייק בלשונו של הרמב"ם שכתב שהאיסור "מפני שהוא כמתקן" ואילו בשאר ההלכות הסמוכות, הן בלחוף כלי כסף, הן בהטבלת כלים, כתב הרמב"ם שאסור "מפני שהוא כמתקן כלי". כיוון דבהדחת כלים כתב שהוא כמתקן ותו לא, פירושו שטעם האיסור הוא: מפני שהוא מתקן וטורח לצורך החול⁶.

נראה דאפשר יהיה להוציא מכאן את הכלל הבא: כל שעושה משבת לחול, וצריך זאת אף עתה לשבת שרי. ולכן כשמדיח כלים אף שאינו צריך אותם עוד בשבת, כיוון שאינו עושה זאת בשביל חול - שרי. כגון: משום היגיינה בבת-חולים, דיש לו תועלת מכך אף בשבת עצמה. וראיתי בביאור הגר"א (ספר "שדה-אליהו" עמ' תסז) שכתב על דברי הרמ"א באו"ח תרסז, א ש"אסור להכין ביו"ט לצורך ליל יו"ט ולכן אסור להעמיד השולחנות והספסלים לצורך הלילה דהוי הכנה", אף דלצורך שבת שרי ואין בו מלאכה דהיינו שהתירו להעמיד השולחנות ביו"ט מכל מקום לצורך מחר אסור משום טירחא.

וצ"ע בשיטת הראב"ד (ואף ברמב"ם לשיטתנו), האם הדוגמאות שנקטו: הדחת כוסות, קיפול כלים והצעת המיטה הן בדוקא. כיוון דמצינו לקמן בגמרא בדף קנ שמחשיכין על התחום לשמור, ומבואר שם בסוגיא דאף בטורח בהליכתו לצורך חול, שרי. וכן מצינו בדף מג מספר דוגמאות שעושים לצורך חול כפריסת מחצלת על אבנים ולבנים.

6. הלי שבת פכ"ב, הכ"ב, ז"ל: "אסור לתקן בית יד של בגדים ולשברם שברים שברים כדרך שמתקנין בחול הבגדים כשמכבסין אותן. וכן אין מקפלין הבגדים בשבת כדרך שעושין בחול בבגדים כשיכבסו אותן. ואם לא היה לו כלי אחר להחליפו מותר לקפלו ולפשטו ולהתכסות בו כדי שיתנאה בו בשבת. והוא שיהיה בגד חדש לבן שהרי הוא מתמעך ומתלכלך מיד. וכשיקפל לא יקפל אלא איש אחד אבל לקפל בשנים אסור".

ד. הכנה משבת לחול כדי שלא יפסיד

מהדוגמאות האחרונות שהזכרנו ודוגמאות שנבאר מיד, נסיק את הכלל הבא: מותר להכין משבת לחול כאשר אינו עושה שום מלאכה, ומטרתו מניעת הפסד. כלומר: אם לא יעשה עתה את המעשה (של ההכנה) לא יוכל שוב לעשותו בימות החול. ונביא לכך מספר דוגמאות שנפסקו להלכה ומהם נשליך על מקרים בימינו. התירו להשקות את הירק שלא יכמוש, ע"פ המבואר בגמרא סוכה מב, שם מצינו שהתירו להכניס לולב למים בשבת. (כן נפסק בשו"ע בסימן תרנד). בסימן שח, ד פסק השו"ע: "כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שלא ישבר או יגנב"⁷. היינו, למרות שאינו צריך את הכלי כלל לשבת התירו לאדם לטלטלו מחמה לצל רק כדי שלא יתקלקל מהחמה, או כדי שלא יגנב מכניסו לביתו. עפ"י פסק ה"מנחת-יצחק" (חי"ח, כד) להתיר להכניס אוכל למקרר או למקפיא כדי שלא יתקלקל, למרות שאין לו צורך בהם בשבת זו. כראיה לדבריו הביא את תשובת מהרש"ג (חי"א או"ח סי' סא) דכתב דכיוון שאין כוונתו בזה להרויח העבודה בחול, רק שהדבר מוכרח להיות בשבת דווקא כדי שלא יגנב או יתקלקל מחום השמש. וכן סובר שו"ת "באר-משה" (חי"ח, רב) וכן כתב ב"ילקוט-יוסף" (שבת חי"ד עמ' רכג) לגבי חלה שאין לו צורך בה בשבת, ויש חשש שהחלה תתייבש, שמותר להכניסה למקפיא בשבת.

אך נ"ל שעדיין צריך לחדד דוגמא זו של השו"ע בסימן שח, כיוון שכל מה שהתירו בכלי שמלאכתו להיתר, זה דווקא כשיש לו צורך באותו יום אלא אם כן מדובר בכתבי הקודש או אוכל שמותר לטלטלו אפילו שלא לצורך כלל. וכן דייק ה"משנה ברורה" בדבריו של השו"ע שכתב: "כלי שמלאכתו להיתר... אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלו. כתבי הקודש ואוכלין מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל" וכתב ה"משנה ברורה": "וה"ה כוסות וקערות וצלוחיות וסכין שעל גבי השולחן דתדירין בתשמיש, לא חלה עלייהו תורת מוקצה כלל וכאוכלין וכתבי הקודש דמי, ועל כן מותרין לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל", היינו אפילו אם כל היום לא יהיה צריך לו כלל. אך גם באוכל לא ברור שהתירו כל הכנה משבת לחול משום הפסד, ויתכן שמה שהתירו היינו דווקא כשלא עושה פעולה ממשית בגוף האוכל. לעומת זאת, כאשר נעשית פעולה ממשית באוכל, כגון: הדחת בשר בשבת, שבכך דן ה"משנה ברורה" אגב עניין מליחת בשר בשבת (בסי' שכא) יתכן שנאסור הדבר.

7. בספר "חידושים ובאורים" כתב שמשמע מרש"י שהקיפול לא בא ליישר הקמטים, אלא בא למנוע שלא יתקמט, ונראה שטעם האיסור ביש לו להחליף הוא משום דדמי למתקן, ולא משום טירחא, כיוון דלעניין טירחא אין לחלק בין חדשים לישנים ובין לבנים לצבועים, וגם בשני בני אדם ע"כ משום מתקן הוא. וע"פ הרמב"ם יבואר דהקיפול הוא פעולה ליישר הקמטים, ועיין בפירוש המשניות. לפי"ז מובן למה הרמב"ם כתב משום מתקן.

ה"משנה ברורה" שם בסק"א זן לגבי הדחת בשר שלא נמלח כאשר חל היום השלישי בשבת⁸, וכתב שנראה לו לאסור ההדחה, כיוון שאדם שמדיח עושה זאת על מנת שהבשר לא יאסר אח"כ בבישול: "כיון שאין רוצה לאכול היום, וגם אין דרך לאכול חי, ניכר שעושה לצורך חול...".

וטעמו לאסור הוא כיוון שאין כאן הפסד כל כך אם לא ידיחנו בשבת, כיוון שיכול לאכול הבשר עלי בחול. דברים אלו הביא ה"משנה ברורה" בשם ה"מגן אברהם". וכתב ה"שערי תשובה" שבספר "שבות יעקב" כתב שהמג"א החמיר דווקא ביחיד בביתו, אבל בקצב המוכר לאחרים (שהפסדו גדול אם לא ידיח) יכול לעשות ע"י אינו יהודי (דברים אלו הובאו גם במשנ"ב).

וכתבו ה"אליה רבה" וה"ינודע ביהודה" בתשובות, שאם אי אפשר ע"י אינו יהודי מותר גם ע"י ישראל. ונראה ממקור זה שהתירו משום הפסד להכין ואף לטרוח, וגם אם תימצי לומר שהדחה במים זו לא טירחא, כבר כתב ה"אליה רבה" בסימן רנד, שבמקום שיש חשש הפסד מותר לטרוח בהצלה אף שזה לצורך חול, כיוון דאם לא יטרח עתה בשבת לא יוכל עוד לעשותו בחול ויפסיד את הדבר. ראייתו היא מגמרא שבת דף קיז, שאמרו שם: "מכדי בהיתרא קא טרח נציל טפ"י". ומשמע משם שלולי החשש שמתוך שאדם בהול על ממונו יבוא לכבות (יבוא לעשות איסור) היו מתירים לו להציל מהדליקה יותר ממזון שלוש סעודות, אף שזה לצורך חול. אך ב"תהילה לדוד" רצה לדחות ראייה זו, ולומר שכל ההיתר להציל יותר סעודות זהו דווקא כשמציל לשבת שבה יאכל יותר משלוש סעודות. אמנם גם לשיטתו הוא יודה במקרה של הגמרא שבת מב, ע"ב, דהתירו לכפות כלי על ביצה שנולדה בשבת בשביל שהביצה לא תשבר, אף שהביצה היא מוקצה וכל שמירתה היא לצורך חול.

בשו"ת "באר משה" שהזכרנו לעיל כתב דאין שיעור להפסד, ואף בהפסד קטן התירו לו לטרוח, ולכן התיר להכניס חלה למקפיא בשבת, כדי שלמחרת תהא טריה. אך נראה שהמג"א חולק על כך וסובר שאם ההפסד לא כ"כ גדול-אסור. זאת על פי דבריו שאסר לאדם יחיד בביתו להדיח בשר במים בשבת למרות שבעקבות זאת יגרם לו הפסד שלא יוכל לאכול את הבשר מבושל כי אם צלוי. וכן נראה לי לומר שהמג"א יאסור להכניס חלה למקפיא, משום שגם אם היא תהיה פחות טריה, יכול להכין ממנה צנימים (טוסט) או להכין מהלחם קורוטונים למרק (לחם מיובש).

ראוי להעיר שהמג"א הובא גם ב"משנה ברורה" בסי' רנד אות מג. וה"ביאור

8. התירו להעביר כלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל ע"פ הגמ' בשבת קכג: "תייר בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת... התירו, וחזרו והתירו, וחזרו והתירו עד שאמרו כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרשה" וביארה שם הגמ' דהתירו לטלטלו מחמה לצל. ודייק הר"ן מגמ' דמדלא קאמר שחזרו והתירו לגמרי, משמע דשלא לצורך כלל אסור ואין לנו מה שהתירו, וזה שפסקו השו"ע בריש סעיף ד'.

הלכה" שם בד"ה מותר, כתב בסוף דבריו, וז"ל: "...ועל כל פנים נראה לי דאפילו הדביק באיסור סמוך לחשכה בשוגג, והוא מקום פסידא שיתקלקל הפת, דמותר להוציא כלו דבלאו הכי דעת ה"אליה רבה" להקל בתנורינו במקום פסידא אפילו אין בדעתו לאכול כלל, משום זה, אך הוא מיירי בהדביק בהיתר, ואנו נקל בשהדביק באיסור וכשצריך לאכול ממנו ג' סעודות"⁹.

ה"משנה ברורה" פסק לסמוך על ה"אליה רבה" רק בצירוף היתר נוסף, דהיינו: שהוא לצורך שבת, דעל כל אחד ואחד יכול לומר שהוא בשביל שבת. ולכן מכאן אין להוכיח שה"משנה ברורה" התיר במקום פסידא. וע"פ זה נאמר, שמה שהתיר המשנה ברורה להדיח בשר זה משום שזו פסידא גדולה. (ביחס ללחם).

ומדברים אלו דנו הפוסקים בהכנה משבת לחול משום הפסד - בדין שריית כלים במים בשבת. דשם מצינו דיש חשש שהשיירים של האוכל יידבקו בדפנות הכלי, וע"י השרייה במים הדבר ימנע, וזאת אי-אפשר יהיה לעשות במוצאי-שבת, כיוון שכבר יידבקו השיירים בדפנות. בשו"ת מהרש"ג כתב את הטעם להתיר והוא: כל דבר שאם לא יעשה אותו בשבת שוב לא יהיה אפשרי לעשותו בימות החול לא הוי בכלל הכנה שאסרו חז"ל. עפ"י פסק השש"כ בפרק י"ב, ג, וכן בספר "פסקי תשובות" על ה"משנה ברורה" שכג, א, שכלים אשר אחרי הוצאת התבשיל מהם קיים חשש שתדבקנה השאריות בדופני הכלי, וזה יקשה עליו את ניקוי הכלים במוצאי-שבת, מותר לשרותם במים בשבת¹⁰, כי הרי שריה זו באה רק למנוע שינוי במצב הקיים. אמנם אם כבר נדבקו ויבשו השאריות של התבשיל בדופני הכלי, אסור לשרות הכלי במים בשבת, כיוון ששריה זו באה להקל על ניקוי הכלי לאחר שבת, והוי הכנה משבת לחול. (התירו לשמור את הקיים ואסרו לחדש דבר).

לפי זה אדם אשר יוצא מביתו קודם צאת השבת על מנת ללכת להתפלל תפילת ערבית, יהיו מקרים שנקל לו לקחת עמו סידור תפילה: א. אם מעיין בסידור¹¹. ב. אם בעקבות זה שלא יביא סידור מביתו בשבת, לא ימצא סידור להתפלל-אין זו הכנה אסורה¹², על פי מה שביארנו, כל היכא שיהיה לו הפסד.⁹ ישנה חומרה של הגאונים, לגבי בשר ששהה ללא מליחה ג' ימים, דניתן לתקנו ע"י צליה בלבד, וכן פסק השו"ע ביו"ד סי' סט, יב וז"ל: "בשר ששהה ג' ימים מעת לעת בלא מליחה, נתייבש דמו בתוכו ולא יצא עוד ע"י מליחה ואין לאוכלו מבושל, אלא צלי ואחר שצלאו לא יבשלנו, ואם בישלו מותר...".

10. סיכום: המג"א-היקל רק בגוי, בניגוד לא"ר שהתיר להוציא פת בתנורים שלנו לצורך החול ע"י היהודי עצמו, במקום פסידא.

11. יתכן שהתירו השריה גם בעקבות הכלל שנוכיר להלן: כל דבר דאין בעשייתו טירחא, ורגילים לעשותו מבלי לחשוב על התועלת שבעשייתו, מותר לעשותו בשבת, גם אם תצא מעשייתו זו תועלת לימות החול.

12. הטעם יבואר להלן, שאם מכין גם לשבת שרי.

אם לא יכין בשבת, התיירו לו להכין משבת לחול. אך בשש"כ פכ"ח, עד לגבי לקיחת סידור כתב: "לא יקח בשבת סידור תפילה לבית-הכנסת כדי להתפלל בו במוצאי-שבת, אלא א"כ יתפלל בו קצת עוד בו ביום". ובהערה שם כתב דאפילו אם לא ימצא סידור עם חשיכה. יתכן לומר שהשש"כ לא חולק, אלא כל אחד דיבר במציאות שונה, דהיינו: ישנם אנשים שגם אם לא יהיה להם סידור יסתדרו, להם זה לא יוגדר כהפסד.

אך במקרה שהאדם לא יוכל עתה להתפלל כיוון שאינו יודע התפילה בלי סידור, אז כהפסד שהתירו להכין משבת לחול-הם יודו¹³. אולם, נראה שעדיין אפשר לומר, שהשש"כ לא התיר לקחת סידור גם אם לא ימצא בבית-כנסת, כיוון שזה לא חשיב כהפסד, כיון ש"הנוזק"/ההפסד נוצר בחול, ולא בשבת. (ואף נאמר יותר מכך, שאם לא ימצא סידור- זו ודאי הכנה. אך כשיכול למצוא סידור - אין זו הכנה, כי יכול להסתדר גם בלי "הכנתו". ונראה דשורש המחלוקת הוא: בגדר הטעם של היתר הכנה משום הפסד: האם התרנו משום הפסד לעשות איסור (שאינו חשיב מלאכה גמורה) אפילו שההפסד יהיה בחול או שרק כש"הנוזק"/הפסד נגרם בשבת התרנו לעוצרו בשבת (בלי מלאכה), כיוון דאין כוונתו עכשיו לחול, אלא כדי למנוע גרימת הפסד עתה בשבת¹⁴.

ה. הכנה לשבת וחול יחדיו

על פי מה שהזכרנו, שאחת האפשרויות לקחת סידור קודם צאת השבת היא על ידי שיעיין בסידור (קודם צאת השבת), ואז לכולי עלמא שרי, נבוא עתה לברר את הכלל הנובע מכך, והוא: כל דבר שיש לו תועלת גם בשבת אינו נחשב הכנה. (האסורה).

בסימן רצ כתב ה"משנה ברורה" (סק"ד): "אבל לא יאמר נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במוצאי-שבת". ציטט ה"שערי תשובה" (סק"א) את ה"אליה-רבה" בשם "ספר חסידים" שאין לומר כן אפילו חפץ לכתוב תורה

13. כן פסק ב"ילקוט-יוסף" שבת ח"ד עמ' רכו בהערות.

14. ישנם עוד מקרים שבהם רואים שהתירו הכנה לצורך חול בדבר שאין בו טורח, אשר אם לא יעשהו עכשיו, לא יוכל עוד לעשותו בחול ויבוא לידי הפסד, וביניהם: א. התיירו לבעל להפר את נדרי אשתו, גם אם אין בהפרה משום צורך שבת כיוון דאם לא יפר אותו היום, לא יוכל עוד להפר, כיוון דצריך להפר לאשתו ביום שומעו. אך סתם נדר אסרו להתיר בשבת משום טירחא וע"ע בדין זה בסימן שמ"א, א. ב. הובא בשש"כ דמכניס אדם לביתו בגדים הנמצאים בחצר, אם קיים חשש שהגשם ירטיבם ולא יוכל ללבושם במוצאי-שבת, וצ"ע ע"כ מהמשגיב בסי' שלח, סקכ"ה.

במוצאי שבת, אלא יאמר כי שבת היום. דהיינו כיוון שעושה זאת גם לתועלת השבת שרי. כתב על כך בספר "פסקי תשובות" על ה"משנה ברורה" שם, שללמוד למבחן או להכין שיעור בשבת לצורך ימות החול מותר, ואין בזה משום הכנה אף שיש בכוונתו בשביל מחר, כיוון שבעצם הלימוד יש לו תועלת גם בשבת. הטעם, כיוון דבעצם הלימוד יש בו משום צורך אותו יום לדעת הנאמר בספר, וכן מצוות תלמוד-תורה. וכ"פ בשש"כ פכ"ח, פד וכתב שם בהערה שהגרשיז אויערבך מסתפק, אם מותר לעשות כן בלימודי חול במי שאין כוונתו לדעת, אלא רק כדי להצליח בבחינה שתיערך ביום חול¹⁵.

לפי הכלל שהבאנו פסק "ערוך השולחן" (סוף סימן תרסז), דמה שאסור להכין הספר-תורה משבת לחול, הוא דווקא כשאינו מעיין בו בעת ההכנה, אלא רק גולל¹⁶. אך "ני"ל דאם אומר שם איזה פסוקים בתורה הוי כלימוד לשעתו ולא מיקרי הכנה", עכ"ל. כיוון דיש לו תועלת גם לשבת, ולא רק לחול. מצינו שהשו"ע עצמו פסק דאם הפעולה היא לשבת וחול לא חשיב הכנה, וז"ל בסימן שלו, ד: "יש להזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים, שסופן להצמיח. ואם ישליך לתרנגולים, לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומיים" וכתב ה"משנה ברורה" שם שצריך לומר שמשליך את הזרעים בפעם אחת, דאי לאו הכי אסור להכין לימי חול. דהיינו כשמשליך בפעם אחת עושה פעולה לשבת וחול יחד ולא חשיב כמכין. כן מובא בסימן תקג (וב"משנה ברורה" שם סוסק"ה) דהתירו שם פעולה שהיא ממש לשבת ויו"ט.

בשו"ת "ציץ אליעזר" (חיי"ט, יד) אסר לקחת כרטיסיה של אוטובוס בשבת בשביל מוצאי שבת כיוון דזו הכנה גמורה לחול, משום דאין לו תועלת בשבת בזה. אך נראה לי¹⁷ דאם יכתוב על הכרטיסיה דברי תורה לשבת, ומעיין בהם בשבת שרי, כיוון דהכרטיסיה משמשת לחול ולשבת. אך צ"ע בדברינו, אם עפ"י יוכלו אנשים בנקל לקחת הכרטיסיה, כיוון שזו הערמה שניכרת. ונראה לי שבשעת צורך גדול נתיר, כיוון דכבר מצינו בפוסקים שהתירו לקחת דבר בשבת אף שצריך אותו לחול והוא שיעשה ע"י הערמה.

15. ועפ"י תימה מה שכתב ב"ילקוט-יוסף" שיהיה מותר לקחת סידור תפילה כי הרי בכל דבר יש הפסד במוצאי-שבת. כגון: יהיה מותר לקחת כרטיסיה בשבת, כיוון דיש הפסד במוצאי-שבת, שלא יוכל לנסוע (בכל זה לא נכנסנו לגדרי מוקצה).

16. בהמשך נעסוק, מה הדין כשניכר שעושה זאת בשביל חול.

17. וצ"ע במי שעשה עירובי תבשילין, אם מהני העירוב להתיר לגלול את הספר ביו"ט לצורך הכנתו לקריאה בשבת או דלא מהני עירוב תבשילין אלא לצורכי בישול ומאכל, ועיין ברעק"א בסי' תרס"ז, דכתב דעירוב תבשילין מועיל רק לצורכי הסעודה. ועיין בשו"ת "שבט-הלוי" ח"ג סי' סח, ובשו"ת "חלקת-יעקב" ח"ג סי' פד, וב"ילקוט-יוסף" שבת ח"ד עמ' ר"ז.

דוגמא לכך מצינו ב"שערי תשובה" בסימן תרצ"ג סק"ב שדן שם, האם מותר לטלטל מגילה בשבת ולהביאה לבית-הכנסת מבעוד יום לליל פורים שחל במוצאי-שבת, והביא שהפרי"ח אוסר לטלטלה ובשכנה"ג סי' ש"ח קצת מסתפק בזה "ובש"ך הביא בשם "מטה יהודה" דגם לפר"ח אין איסור אלא אם חל בט"ו כיוון דיש בו חובת הקריאה, אבל בשאר שבתות לא שייכא גזירה דרבה ולמה יאסר ליקרא בה כקורא בתורה וממילא כיוון דמותר בקריאה מותר בטלטול". (מתוך דברי השע"ת).

כלומר: כיוון דיש לו תועלת גם לשבת, שרי. וביאר שם בשע"ת שההיתר הוא דווקא בשאר שבתות השנה, שאז לא נראה כמביא המגילה בשביל הלילה. ובהמשך דבריו הוא מוסיף וז"ל: "ועיין לעיל סימן ש"ח בש"ת הבאתי מא"ר דמגילה דינה ככתבי קודש ודברי הפר"ח דאוסר ולפי מ"ש "מטה יהודה" י"ל דלא פליגי דבא"ר דבמירי בשאר שבתות השנה ובוה גם הפר"ח מודה, ואמנם לענין הבאה לבה"כ קודם הלילה הייתי מונע משום הכנה משבת לחול וע"ד שנתבאר סימן תרס"ח, ועתה מצאנו כן בהשמטות שבסוף מו"ק, ע"ש. ויש להחמיר שלא להביאה ע"י קטן עיין בספרי שו"ת "בית אפרים" חלק יו"ד סימן סב וסג אלא ימתין עד שתחשך או יביאנה בצנעה מבעו"י לבה"כ ומעיין בה קצת דרך לימוד דאז לא מיחזי כ"כ כהכנה...". עכ"ל.

רואים מדבריו שהתיר הכנה משבת לחול ע"י הערמה, והיא: שיעיין במגילה קצת דרך לימוד. כיוון דבהכנה זו לא ניכר כ"כ שהוא מכין משבת לחול, ולא החמירו באופן זה. אך המעיין היטב בלשונו המיוחדת של השע"ת יראה דכתב "או יביאנה בצנעה מבעו"י לבה"כ ומעיין בה קצת דרך לימוד דאז לא מיחזי כ"כ כהכנה", ונראה לי שהטעם שבצנעה יביאה, כיוון דניכר שמערים שמביא המגילה לצורך מוצאי שבת, לא התירו בשופי הכנה זו, אף שעושה זאת גם לשבת ע"י שמעיין בה, אך במקרה הצורך יש להקל.

ברם, במקרה שאינו ניכר שמערים שעושה כן בשביל חול, אלא נראה שעושה זאת בשביל שבת וחול שרי. עפ"י מבוארים הדברים שהזכרנו לע"ל, שנראה שגם לרמב"ם וגם לראב"ד יהיה מותר להדיח כלים בשבת בבתי-חולים אף שאינו מתכוון להשתמש בהם עוד באותו שבת, כיוון שעושים זאת ע"פ הוראות משרד הבריאות מטעמים היגייניים. (סיבת ההיגיינה שייכת בין בשבת ובין בחול, כיון שכבר בשבת נהנה מכך מטעמים היגייניים).

אולם יש מקום לדון בימינו באנשים אשר שמים את כרטיס החיוג 'טלכרטי' כסימניה בספר (ונעזרים בו גם בשביל להדגיש מילים ומשפטים). האם יהיה מותר להם לקחת הכרטיס בשבת עם הספר, בשביל שבמוצאי-שבת יוכלו להתקשר. ונ"ל עפ"י מה שביארנו עד כה, דנתיר להם לקחת את הספר עם ה'טלכרטי' והוא בתנאי שיעיין בספר בשבת וע"י כך לא יחשב כהכנה משבת

לחול, כיוון דמעביר את היטלכרטי' למקום שאליו הגיע, ואינו ניכר דמערים. נראה לי שגם היציץ אליעזר" אשר אסר לשים כרטיסיה בנעל מע"ש, על-מנת שבמוצאי-שבת ישתמש בכרטיסיה יודה במקרה דנן דשרי, כיוון דמשתמש ב'יטלכרטי' עצמו בשבת. (בניגוד לכרטיסיה שבה לא משתמש כלל בשבת, במקרה ששם בנעל מע"ש)¹⁸.

בשעיית סימן ש"ז סק"א כתב בשם הרדב"ז: שאסור לקרוא בספר כדי להכיר מקום הצריך הגהה להגיה אותו למחר, אבל אם מכוון לקרות ואם ימצא טעות יגיה-למחר, מותר. כיוון דעתה בשבת לומד בספר זה, ויש לו תועלת מהלימוד כבר עכשיו. כלומר: כל שאדם עושה פעולה אחת לשבת ולמוצאי-שבת גם יחד-שרי.

ו. הכנה דאינה ניכרת שעושה אותה לחול

כאשר אדם עושה פעולה (לא מלאכה) בשבת בשביל חול, אסור משום הכנה, והתרנו כאשר נהנה מזה גם בשבת ודווקא שאינו ניכר שעושה כן בשביל חול. אך אם ניכר - מצינו שאסור. כן ראינו בסימן ר"צ, א שהתירו לאדם לישון בשבת "אבל לא יאמר: נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במוצאי-שבת! שמראה בזה שנח וישן בשביל ימות החול", עכ"ל הי"משנה ברורה" שם סק"ד. אך אם אינו ניכר שעושה כן בשביל מוצאי-שבת - מותר לישון אף שכל כוונתו היא: להיות ניעור במוצאי-שבת.

בשש"כ בפכ"ח הערה קס"ט הביא בשם הגרש"ז אויערבך שכתב שדווקא האיסור הוא: כשניכר מתוך דיבורו שהוא מכין לחול, (לכן אסור לומר, שהולך לישון עתה בשבת, "כדי שלא אהיה עייף במוצאי-שבת") והוסיף דלפ"ז מה שהתרנו¹⁹ לאדם להכין שיעור או ללמוד למבחן ליום המחרת יש לעיין "האם מותר לומר במפורש שעושה כן בשביל יום המחרת, לכן יש לעיין, היכי שניכר מתוך מעשיו שעושה ליום המחרת, כגון המתלמד לקרוא מגילת אסתר כדי לקרוא בערב, ושמעתי מגרש"ז אויערבך, דנראה שמותר, כי ידיעתו היא כבר מעכשיו".

לכאורה, מטעמו משמע שהיתר זה הוא דווקא כשלומד למבחן או מכין שיעור. מטעם זה פסקו להתיר לעיין בספרים בשבת, כדי לידע למחר לכתוב חידושי תורה, כיוון דיש לו תועלת מהלימוד כבר עכשיו, וכתב בשו"ת "אז-נדבר"י²⁰

18. ויש להרחיב עוד מצד גדרי מוקצה בנידון זה ואכמ"ל.

19. ראוי להזהיר את בני-הנוער אשר מדריכים בתנועות-נוער ומעבירים פעולה בסניף במוצאי-שבת, שיזהרו לא לקחת עמם את דפי הפעולה בשבת משום הכנה, אלא אייכ יעיינו בה גם בשבת.

20. התרנו כיוון דיש לו תועלת בשבת מכך, דמקיים מצוות ת"ת וכן יש צורך שידע כבר עתה מה שלומד.

(ח"י ס"י ח) ש"הרדב"י²¹ כתב שאסור לקרות בספר בשבת לראות באיזה מקום להגיה למחר, אף שגם בזה אינו ניכר וגם מקיים עכשיו מצוות ת"ת במה שקורא... וראיתי כעת ב"מנחת-שבת" ס"י צ' סוף סק"ט שנשאר בצ"ע למעשה אם מותר לעיין בשבת כדי להשיב למחר תשובה בכתב או לכתוב תיודושי תורה למחר". וכאן מביא בעל ה"אז-נדברו" ראייה חזקה שממנה משמע שמותר לעשות הכנה משבת לחול כשלא ניכר, וזה מדברי השו"ע בסימן ש"ז, ט: "מותר להחשיך לתלוש פירות ועשבים מגינתו וחברתו שבתוך התחום, ולא אסרו להחשיך אלא בסוף התחום משום דמנכרא מלתא". כתב שם הב"י שגם בסי' ש"י, שאסור לילך בתוך שדהו לראות מה צריך לעשות למחר איירי רק במינכרא מילתא. ולכן מסיים ה"אז-נדברו" את תשובתו 'וצע"ג'²². (מראייה זו על הרדב"י²³). וצריך לבאר את היחס בין סימן ש"י, א לבין סימן ש"ז, ט בנידונו.

בסימן ש"ו פסק השו"ע שאסור לעשות הכנה מקודש לחול אפילו בדבר שאינו עושה בו מלאכה, והטעם משום "ממצוא חפצך". וז"ל השו"ע שם: "ממצוא חפצך, חפצך אסורים אפילו בדבר שאינו עושה שום מלאכה, כגון שמעיין בנכסיו לראות מה צריך למחר... וכן אין מחשיכים על התחום לשכור פועלים... הגה: והוא הדין דאסור לטייל למצא סוס או ספינה או קרון לצאת בו". והסביר ה"משנה ברורה" ע"פ המג"א ושי"א שכל האיסור הוא דווקא היכא דמינכרא מילתא, כגון שעומד אצל שדהו הצריכה חרישה או קצירה וכו', דמינכר הדבר שלצורך המרחץ מחשיך, אבל אם לא מנכר מילתא, הוא בכלל הרהור בעסקיו דמותר. וכן הסביר ה"משנה ברורה" גם בדברי הרמ"א: "דאסור לטייל- וגם בזה אין אסור משום 'ממצוא חפצך' אלא כשניכר הדבר שמתכוון לצרכיו... אבל אם אינו ניכר, רק כהולך לטייל, שרי אף שדעתו בהלוך זה למצא סוס וכדומה".

וכן פסק השו"ע בסימן ש"ז סעיף ט: "מותר להחשיך לתלוש פירות ועשבים מגינתו וחורבתו שבתוך התחום, ולא אסרו להחשיך אלא בסוף התחום משום דמינכרא מילתא".

לסיכום חלק זה נראה: דאין הכנה משבת לחול כשלא מינכר מילתא. אך מוסיף על כך השש"כ והוא שלא יעשה פעולה זאת ברגעים האחרונים של השבת. לכן אין לפנות כלים בסוף סעודה שלישית. אך כדי שהבית לא יראה

21. דן בשאלה, האם מותר ליבעל-קורא להכין קריאה בשבת בשביל השבתות הבאות.
 22. רדב"י ח"ב ס"י תר"צ, והובא בשע"ת ס"י ש"ז, סק"א.
 23. ולא הבנת, כיצד הבין בספר "פסקי תשובות" על המשני"ב ששו"ת "אז-נדברו" התיר להכין שיעורי קודש ליום חול או להכין הקריאה בתורה לימות החול, והרי הוא מסיים את תשובתו בצע"ג.
 24. אך ניתן לומר, שכל מה שאמר הרדב"י זה דווקא כשניכר, וכן זה מה שציטטו בשע"ת- (השע"ת לא כתב שהרדב"י דיבר בניכר).

כחורבה התירו הכנות מסויימות במצבים מסויימים.

ז. סידור הבית בשבת

רבים שואלים, האם מותר לסדר את הבית/חדר בשבת למרות שלא ישהו בו, עד מוצאי-שבת?

כתב בשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' סא): "אם רוצה להציע המיטות או להדיח כלים בשבת בשביל שהבית נאה יותר אם המיטות מוצעות בה והכלים מודחים בה כי הם קישוט להבית, אזי באמת מותר להדיח ולהציע גם בשבת", עכ"ל. נראה שלשיטתו יהיה מותר להדיח כלים בשבת משום קישוט הבית אף שאין לו כבר צורך להשתמש בהם לאכילה. מזה הסיק הצי"א (ח"יד, ל"ז) דהכלל הוא: דכל שהכוונה לשם אותו היום בעצמו ולא לצורך החול - מותר. ועפ"יז כתב בספר "פסקי תשובות" על ה"משנה ברורה" (בסי' שכ"ג אות א) דאם נתרבה בכיור כלים מלוכלכים שמאוסים עליו, ומדיח אותם כדי שהבית יהיה נאה יותר לכבוד שבת מותר אף שאין צריך אותם לשימוש.

ה"משנה ברורה" התייחס לסידור הבית במספר מקומות. בסימן ש"ב סק"י"ט כתב לגבי הצעת המיטות: "ולכתחילה טוב יותר שיציע מערב-שבת, אבל אין מציעין משבת למוצאי-שבת. ומכל מקום אם המיטה עומדת בביתו והוא דבר מגונה ובזיון לשבת שיעמוד כך, מותר להציע, דמיקרי צורך שבת". וכעין זה כתב בסימן תרס"ז סק"ו, שם דובר אודות הוצאת הרהיטים והכלים מהסוכה לבית בשמיני-עצרת (בח"ו"ל) לצורך שמחת-תורה, וכתב ה"משנה ברורה" וז"ל: "והסכימו האחרונים דדווקא לסדרן [בבית] אסור, אבל להביאן מהסוכה לבית מותר, ואם צריך אותם לצורך היום וכן אם צריך לסדר אותם שלא יהא נראה הבית כחורבה מותר לסדר אותם".

מטעם זה פסק ה"ילקוט-יוסף" (שבת ח"ד עמ' ריט) להתיר לנקות את השולחן גם אחר סעודה שלישית, שהרי אין כוונתו להכין משבת לחול, אלא עושה כן כדי שהחדר יראה נקי ומסודר, אך אם אינו צריך לחדר האוכל עד לצאת השבת, אין לסדר השולחן.²⁴

דין זה הובא גם בשש"כ (פכ"ח, עת-עט), וכתב שם דמותר לסדר את המיטה כדי שהבית יראה מסודר, וכן התיר להסיר את כלי הסעודה מהשולחן לאחר סעודה-שלישית כדי שהחדר יראה נקי ומסודר.²⁵

25. בשו"ת אגרו"מ או"ח ח"ד סי' ע ס"ק ב, כתב בבכ"י שאכלו בו סעודה שלישית, אם אין השולחן נמצא במקום שמתפללים מעריב, אין לנקות השולחן קודם צאת השבת. אבל אם צריכים לשולחן או שאינו דרך כבוד יכולים לנקותו.

26. אך אם כבר אינו צריך לשהות בו ביום באותו חדר או אפילו באמצע היום, אם מחליט לסגור את החדר ולצאת משום עד מוצאי-שבת-אסור להסיר כלים.

ובפרק י"ב הערה צז כתב "ודאי בסוכות אם נמצאים כלי הסעודה על השולחן בסוכה, אף אם הוא סמוך למוצאי יו"ט-מותר להסירם משום כבוד הסוכה".

ח. הכנה משבת לחול בדבר שאין בו טורח ורגילים לעשותו אף בחול

בישמירת שבת כהלכתה" (פכ"ח, סעיף פ"א) הביא ששמע מהגרשז"א: "שכל דבר שאין בעשייתו משום טירחה, וגם רגילים לעשותו מבלי לחשוב על התועלת שבעשייתו, מותר לעשותו בשבת, גם אם תצא מעשייתו זו תועלת לימות החול, ובלבד שלא יאמר במפורש, שהוא מכין לימות החול". וזאת כיוון שאנשים רגילים לעשותו מבלי לחשוב על הצורך, הה"נ דשרי אפילו לצורך החול. (כגון: החזרת ספר למקום). אביא מספר דוגמאות לכלל זה:

מותר ליטול ידיים בכיור על גבי כלים אף שמכוון גם בשביל שריית הכלי במים, כיוון דזה דבר דאין בעשייתו טירחה, ורובא דעלמא עושים זאת מבלי לחשוב על התוצאה, כלומר התועלת שתהיה להם מזה.²⁶

מותר לאדם אשר לוקח טלית לבית-הכנסת בשבת להחזירה לביתו, אף שאין לו צורך בה בו ביום (והוא שיש עירוב, ובמקומות שאין - ילך מעוטף עם הטלית)²⁷.

ביו"ט ראשון של סוכות, מותר להחזיר את ארבעת המינים למים אחרי נטילתו, הגם שתצמח לו תועלת מזה, שהם לא יכמשו ויהיו ראויים לו למחרת. ("אורחות-חיים" סימן תרנ"ד ס"ק א) הטעם הוא כיוון דאין בעשייתו טירחה וגם רגילים לעשותו מבלי לחשוב על התועלת שבעשייתו, ואין כאן כוונה מיוחדת לצורך הכנה למחרת, מותר לעשותו בשבת, גם אם תצא מעשייתו זו תועלת לימות החול, ובלבד שלא יאמר במפורש שהוא מכין לימות החול.

ראייה נוספת נלעני"ד שאפשר להביא מסימן ש"מ סעיף ה. העניין המדובר שם הוא מלאכת כותב, וכתב השו"ע: "מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמן לסימן, שאין זה דבר המתקיים" - התירו לעשות סימן בצפורן ולא החשיבו את זה ככותב למרות שר' יוסי מחייב ברושם, והטעם, משום שאין כתיבה בדבר שאינו מתקיים. וכן יש שהסבירו שהשו"ע לא פסק כמו ר' יוסי, והלך כשיטת הטור. לכן התירו לאדם לרשום בצפורן "ודווקא רשימה כעין קו בעלמא לזיכרון

27. לא ראינו שאנשים מוציאים כלים מהכיור כשהם נוטלים ידיים לסעודה או אחרי ביקור בשרותים. וכן פסק בשו"ת אז-נדברו ח"ה ס"י לו.

28. וכ"פ בשש"כ פכ"ח, פא. וב"ילקוט-יוסף" שבת ח"ד עמ' ריח.

29. ונסתפקתי, האם שייך להיתר זה הטעם של יאל תשכן עוולה בביתך.

שיש בזה טעות-סופרי, עכ"ל הי"משנה ברורה".
 כלומר התירו לאדם לעשות הכנה לצורך החול בדבר שאין בו טורח, כדי שיוכל להגיה את הספר לאחר השבת. דברים אלו של הי"משנה ברורה לקוחים מתוך הי"אליה-רבה, ו"שלחן-עצי-שיטים".

ראוי לציין ש"האור זרוע", הסמ"ק והבי"ח אוסרים או משום שהם פוסקים כמו ר' יוסי או משום שלשיטתם רשימת ציפורן זה דבר שמתקיים. וז"ל הבי"ח: "מותר לרשום בציפורן... תמהתי על הוראה זו, הלא מפורש... אמר רבי יוסי וכי משום כותב הוא חייב והלא אינו מיחייב אלא משום רושם שכן רושמיין על קרשי המשכן לידע איזה היא בן זוגו לפיכך שרט שריטה אחת על שני נסרים או שתי שריטות על נסר אחד חייב ואע"י דהכא מיירי בשתי שריטות (שחייב כרי יוסי) ובשריטה (אחת) שהיא מתקיימת מכל מקום איסורא מיהא איכא... ואפילו אינה מתקיימת...".

והט"ז הסביר גמרא זו וכתב שמותר לרשום. (כאן זה אינו דומיא דמשכן) והט"ז סיים דבריו: "ושמעתי מחכם אחד אי שהיה מכריע ביניהם ואמר שזה בקלף הקשה וזה בנייר הרך וסברא נכונה היא, עכ"ל. וחילוק זה שמעתי ג"כ מאחי הגאון מהר"י הלוי... ובזמן הטור היו כותבים הספרים על הקלף". והמג"א והב"א הביאו שהרש"ל כתב כך: שבקלף קשה-שרי, ואילו בנייר אסור דמתקיים. הי"פרי-מגדים חולק ע"כ. והביאו הביה"ל: "עייין בפמ"ג שכתב ומ"מ כשעושה בצפורן רושם על טעות בספר יראה דאסור דמגיה מתקן בכך וחוששני לחטאת עיין שבת ק"ד ב' ודוקא לרשום לזכרון וכדומה י"ל דשרי, עכ"ל. ומדברי שאר אחרונים לא משמע כן והדין עמם דהתם בשבת ק"ד מיירי במתקן האות ע"י הגהתו אבל הכא אינו עושה אלא קו לזכרון והתיקון יעשה אחר שבת. ואולי זכוונת הפמ"ג כשמוחק האות ע"י רשימת צפרנו ודוחק דבוודאי השו"ע לא מיירי באופן זה ומאי קמ"ל...".

שורשו של היתר זה הוא: דאינו חשיב הכנה משבת לחול, כיוון דאינו טורח, ואנשים עושים זאת מבלי לחשוב על התועלת, אלא כך היא צורת לימודם. ואם נאסור להם לעשות רישום יכעין זיכרון בספר, יהיו רבים דחוששני שלא יוכלו לעיין בספר בשבת, דיחששו שמא מתוך הרגלם יעשו כן אף בשבת.²⁸

ט. קיפול טלית משבת לחול

כפי שהבאנו לעי"ל²⁹ ישנם ד' תנאים לקפל, והם: אדם אחד, חדשים, לבנים, כשאין לו אחר. והתוספות למדו מסוגיא זו שאסור לקפל טליתות, ומשמע מהם שיש תנאי נוסף כדי להתיר והוא: צורך היום. כתב הי"מרדכי" (שבת פט"ו סי

30. בפרק ב' המקור לאיסור הכנה.

31. דברי המהרש"ם הובאו גם ב"פסקי תשובות" על המשני"ב סי' ש"כ אות ו'.

שפח) שכל האיסור הוא כסדר קיפולו הראשון, אך שלא כסדר קיפולו הראשון מותר אפילו בשני בני-אדם, כיוון שאין לקיפול זה קיום. וכן נאמר ב"אגודה" סי' קלא. כתב הראב"י בס"י רמ"ה שטליתות שלנו שהם לבנים ואין צורך להחליפם בו ביום אחרי צאתו מבית-הכנסת, אפילו חדשים אסור לקפלם. וסיים, שכל זה הוא דווקא כשמקפל כסדר קיפולו הראשון, אבל שלא כסדר קיפולו הראשון נראה שמותר ואפילו בשני בני-אדם.

יש מקום לעיין האם הקיפול שלנו דומה לקיפול שלהם, ועיין ב"אורחות-חיים" (הלי שבת שצ"ח) שכתב שאינו דומה. וכן כתב ה"כל-בו" (הלי שבת סי' ל"א) שעכשו נהגו להקל לקפל, ובטעם הדבר להקל כתב שאפשר שהקיפול דידן לא דמי לקיפול שלהם, שהיו מקפידין מאד לפשט קמטיו ולהניחו תחת המכבש, ולא כן אנחנו עושים.

השו"ע (סי' ש"ב, ג) כתב את דעת ה"מרדכי", וכתב שנראין דבריו, וז"ל: "מקפלין כלים בשבת לצורך שבת, ללובשם בו ביום, ודווקא באדם (אחד) ובחדשים שעדיין לא נתכבסו, ולבנים, ואין לו להחליף. ואם חסר אחד מאלו התנאים, אסור. ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קפולו הראשון מותר בכל ענין, ונראין דבריו, עכ"ל. ב"משנה ברורה" סק"י כתב שגם האחרונים סתמו כ"מרדכי", ולכן מותר אפילו אין בו אחד מארבעת הפרטים, ואפילו אין דעתו ללבושו בו ביום, וב"שער-הציון" סק"כ כתב שה"חיי-אדם" החמיר בזה, שמותר שלא כסדר קיפולו הראשון, רק כשדעתו ללבושו בו ביום, וכתב שלא ידע את טעמו של ה"חיי-אדם", ואולי חשש לדעה הראשונה שהובאה בשו"ע. וסיים ה"משנה ברורה" שם את דבריו בשם מח"ש: "ומכל מקום מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפל כלל (עד שיושלמו כל התנאים) ודאי עדיף.

וז"ל ה"חיי-אדם" בסוף כלל מ"ד: "ודוקא כשרוצה ללבושו בשבת, שאם לא כן הכל אסור". דבריו תמוהים, כיוון דזה בניגוד למה שכתבו הראב"י והמרדכי והובאו בסוף דברי השו"ע, שכאשר מקפל טלית שלא כסדר קיפולו הראשון מותר אף שלא לצורך השבת, ואילו לצורך השבת שרי אפילו כסדר קיפולו, כלשון המשנה: "מקפלין כלים אפילו ארבע וחמש פעמים". וכן כתב ב"אליה-רבה" (סק"ט) ששרי לקפל שלא כסדר קיפולו הראשון אפילו אינו צריך עוד לאותה שבת. ובשו"ת "מחנה-חיים" (ח"ג סי' כ"ד) הסביר מדוע דברי ה"חיי-אדם" נכונים, וכתב שכיוון שהקיפול הוא טירחא שלא לצורך. אם זה למחר-אסור. דהיינו: גם כשמקפל שלא כסדר קיפולו הראשון = טורח.

בי"ערוך-השולחן" ש"ב, י: כתב שקיפול שלא כסדר קיפולו הראשון אינו חשיב טירחא. וטירחא היא דווקא כשמקפלו מדוייק. ובסעיף י"ב כתב וז"ל: "ובזמנינו יש הרבה שמקפלין טליתותיהם בשבת וז"ל דס"ל דבקיפול שלנו ליכא שום תיקון, וטעמא דטירחא לא ס"ל כדעת רש"י והרמב"ם והטור והשו"ע

(שאסרו משום תיקון) וכ"כ ב"כ-בו" וז"ל: "ועכשיו שנהגו לקפל כל הכלים אפשר דקיפול דידן לא דמי לקיפול שלהם שהיו קפידין מאוד לפשט קמטיו ולא כן אנחנו עושים", עכ"ל. בכך הוא מלמד זכות על המקפלים טליתות בשבת.

ב"בן-איש-חיי" (פרשת ויחי סעיף ג) כתב: "...דכל שהוא אינו מקפלו בקפולו הראשון אין לקיפול זה קיום ואין כאן תיקון כלי מיהו גם בזה אינו מותר אלא בהיכא שרוצה ללבשו בו ביום ואע"ג דהרב "אליה-רבה" ז"ל מתיר גם אם אין דעתו ללבשו בו ביום נראין בזה דברי הרב "חיי אדם" כלל מ"ד אות כד וכמ"ש בזה בסה"ק מקבציאל והעליתי שם דבטלית של ציצית שמקפלו בשחרית ואין לובשו בו ביום עוד יש לסמוך על דברי הרב א"ר לקפלו שלא כסדר קיפולו דמשום שהוא טלית של מצוה יש להקל בזה, ויש בני אדם שמקפלין טלית של ציצית כקפולו הראשון דסומכין על סברת ה"כ-בו" ז"ל ולא יפה עושין, ולכן צריך להזהר...".

ומשמע מדבריו דנראין דברי ה"חיי אדם", אלא שבטלית של מצווה יש להקל. והגר"ע יוסף ב"יחוה דעת" (ח"ב סי' מ) פסק להקל. והתיר לקפל שלא כסדר קיפולו הראשון וכתב שם בהערה בשם מהרש"ם³⁰ (ב"דעת תורה" סעי' ג), שההיתר בשלא כסדר קיפולו הראשון, זהו כשחוזר למחר ומקפלו כסדרו. אבל בטלית המיוחדת לשבת, שמקפלה בכל שבת, הרי זהו סדר קיפולו כפי שמקפלו בכל שבת, ואסור, אלא אם כן מקפלו לאחר השבת כסדר הראשון. וכתב שם הגר"ע יוסף שאם הטלית מגוהצת היטב, וניכר קיפולו הראשון בקו עמוק של הגיהוץ, והוא מקפלו בכל שבת בצד השני, שזה חשיב שלא כסדר קיפולו הראשון, ואין צריך לקפל שוב במוצאי-שבת. וב"תהילה-לדוד" (סק"י) כתב, דהכנה משבת זו לשבת אחרת אסורה כהכנה משבת לחול עפ"י המבואר בסימן שלי"ד, ד דאין מצילין בדליקה משבת זו לשבת הבאה. ובשו"ת "שלמת-חיים" להגר"יח זוננפלד (סי' עד-עה) כתב, שבקיפול הדין שונה מדליקה, כיון שבדליקה חישנין שמא יבוא לידי איסור, אבל הכא כיוון שאינו עושה לצורך חול נראה דשרי, והוא שהתקיימו ד' התנאים. ובשש"כ (פטי"ו, מה) כתב, דלא יקפל אדם את טליתו בקיפוליה.

י. הכנה לצורך מצווה

אסור להכין משבת לחול אף שזה לצורך מצווה. עפ"י כתב המהרי"ל דאסור לגלול ספר-תורה בשבת כדי להעמידו במקום הקריאה הקבועה ליום המחרת והובא ב"מגן אברהם" ו"באר היטב" סימן תרס"ז³¹.

32. וגם אם הוא יו"ט. וראה בהערה 14 האם עירוב מועיל להכנה שהיא לא אוכל, ועיין בשע"ת ובחי' רעק"א לענין גלילת ס"ת ביו"ט שחל בעש"ק, ובמשנ"ב שם סק"ה.

משום דין זה של הכנה אין להביא יין להבדלה לבית-הכנסת אלא אם כן מביא את היין בעוד היום גדול, דאז יכול לשתות מהיין גם בסעודה שלישית וגם להבדיל עליו, ולא חשיב כהכנה. אך במקרה שאין לו מספיק יין גם להבדלה וגם לסעודה-שלישית נראה דנתיר לו להביא היין בשבת כיוון דלא ניכר דמכין משבת לחול. והוא שיביא את היין בשבת, בזמן שעוד אפשר לשתות ממנו. כן משמע גם מ"שער-הציון" בסימן תק"ג סק"ב (דמעיר על המשני"ב שכתב דאסור להביא יין מיו"ט לחברו) דאומר בשם ה"חיי-אדם" (כלל קנ"ג, ו. וכן בכלל צ"ח, א) ש"מתיר בזה בשעת הדחק אך שיביא בעוד היום גדול דלא יהיה מוכחא מילתא שהוא לצורך הלילה. וכן הביא ה"ציץ-אליעזר" (חי"ד, לו) דדווקא לצורך מצווה מותר בשעת הדחק כשלא ימצא בלילה אבל לא לצורך חול. וראיתי דיש דביארו דמקרה זה הוא חריג, כיוון שיש לו קשר לעצם השבת, בהבאת היין, דמצוותו לזכרו בכניסתו וביציאתו.³²

בהקשר זה ראינו לעיל את השע"ת דכתב שאין להביא מגילה לבית-הכנסת בשבת על-מנת לקרוא בה במוצאי-שבת, ודייקנו מלשונו שבשעת הדחק שרי, אם מעיין בה בשבת כיוון דיש לו תועלת גם לשבת. [ידאז לא מיחזי כ"כ כהכנה", עכ"ל. כיוון דעדיין נראה כמערים]³³.

יא. שימוש בסימניה בשבת

האם אדם שלומד בשבת בספר מסויים יכול להעביר לאחר לימודו את הסימניה. (חוט אשר מחובר לספר) כלומר: האם יש בזה בעיית הכנה משבת לחול, כאשר ברור לו שלא ישתמש בספר זה עוד בשבת?
נראה שע"פ ההגדרות שאמרנו לעי"ל יהיה מותר להעביר הסימניה לאחר הלימוד, וזאת משום:

א. כיוון שאין בזה טירחה, ורגילים לעשותו אף בחול בלי לחשוב על התועלת שתצא מכאן עתה, לכן כאן שרי.
ב. התרנו להכין משבת לחול כאשר עושה פעולה שאם לא יעשה עתה בשבת יגרם לו הפסד, וצריך עוד עיון כמה זמן של חיפוש בספר יחשב להפסד.³⁴

33. וז"ל הרמב"ם בהלי שבת פכ"ט, א: "...וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו. בכניסתו בקידוש וביציאתו בהבדלה" וכ"פ השו"ע בסי' רע"א.

34. אמנם במאמר זה לא נכנסנו לגדרי הדיבור בשבת, כיוון דהאיסור בו הוא יותר מצד "ממצוא חפצך". אך יש להעיר בנידוננו כאן: האם מותר בשבת לדבר על דבר מצווה שמתכנן לעשות ביום חול. בשו"ע סי' ש"ו, ו כתב: "חפצי שמים מותר לדבר בהם בשבת כגון חשבונות של מצווה... ולפקח על עסקי רביס". כתב ה"משנה ברורה" סקנ"ח: "לפקח על עסקי רביס - לעיין ולחקור, דצורכי רביס הוי כצורך מצווה". ובלקוטי רימ"א (על נו"י סי' יד סק"ט) כתב שההיתר לדבר על עסקי הרביס, הוא באופן שיש צורך להתעסק בהם

וראיתי שישנם ת"ח שכיוון שחששו שנראה כמכין, מוציאים הסימניה קודם הלימוד ואז לאחר הלימוד כשמחזיר הסימניה לא מינכר שעושה לחול אלא כדי שיוכלו לסגור הספר. וודאי שדבר זה עדיף מלהעביר הסימניה לאחר הלימוד ממקום שפסק בשימושו האחרון בספר.

כבר בשבת.

נחלקו האחרונים, אם מותר בשבת לדבר על דבר מצווה שמתכוון לעשות ביום חול, כאשר המצווה נעשית באופן האסור בשבת ובאופן שהדיבור עליו אין בו צורך עכשיו, כגון שאומר: מחר בדעתי לכתוב ספר-תורה. הי"משנה ברורה" בסי' שז סק"א הביא מחלוקת: "יש שכתבו דאפילו דבר מצווה כגון כתיבת ס"ת וכה"ג אסור לומר אעשה למחר, אבל בא"ר ומאמ"ר וברכ"י חולקים עליהם וסוברים דכל לדבר מצוה שרי, מ"מ נכון לכתחילה להחמיר כשאין צורך לזה בדיבורו היום, כן כתבו האחרונים בסי' רצ, דאסור לומר שהולך לישון בשבת בשביל שיהיה לו כוח במוצאי-שבת לכתוב ס"ת.

מאידך, בסימן ש"ו, ו הי"משנה ברורה" לא הזכיר המחלוקת, ולא כתב שנכון להחמיר שלא לדבר אם אין בזה צורך היום. ובש"ש"כ (פכ"ט הערה קס"א) כתב שיש לחלק בין דיבור שהוא בגדר סיפור בעלמא ללא כל תועלת לקיום המצווה, שבה כתב הי"משנה ברורה" שאף שהדיבור הוא אודות המצווה, נכון לכתחילה להחמיר. לבין דיבור שיש תועלת מעשית לדבר בו דווקא ביום השבת בשביל קיום מצווה, שאז אין צורך לפי ההלכה להחמיר לכתחילה שלא לדבר. ושמעתי שיש קצינים דתיים בצבא שהסתמכו על-זה ופסקו: שהעיון בפקודות לצורך שינון וידיעת התרגיל חשוב כלדבר מצווה ויש בו תועלת. לכן כאשר נחוץ לדבר דווקא בשבת, כגון מחשש שמא ישכח, הדבר מותר לכתחילה.

מכאן ראינו דהתירו הכנה משבת לחול בדיבור כשהוא לצורך מצווה, והוא שזה שעת-הדחק. (כגון: שמא ישכח פקודות) ולא באופן גורף. במאמר זה לא נכנסנו לגדרי דיבור, כיוון שנושא זה רחב (מתי מותר ע"י יהודי, גוי, גוי דיאמר לגוי) והוגדרו דינים אלו רבות בפוסקים.